

## Lagutskottets betänkande

1981/82:34

### om omyndighetsförklaring

#### Ärendet

I motion 1981/82:523 av Elvy Nilsson m. fl. (s) yrkas att riksdagen beslutar att den utvärdering av reglerna om förmynderskap och godmanskap som beslöts med anledning av lagutskottets betänkande LU 1981/82:4 även skall omfatta i motionen anförda synpunkter och förslag.

#### Gällande ordning

Reglerna i föräldrabalken (FB) om omyndighetsförklaring och om förordnande av god man fick i huvudsak sin nuvarande utformning vid en reform av FB år 1974 (prop. 1974:142, LU 1974:38). Reformen som trädde i kraft den 1 januari 1976 innebar bl. a. att väsentliga inskränkningar gjordes i då gällande omyndighetsgrunder och att möjligheterna att förordna god man vidgades.

Enligt 10 kap. 1 § FB skall den som fyllt 18 år förklaras *omyndig* av domstol, om han på grund av psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag inte kan vårda sig eller sin egendom. En förutsättning för omyndighetsförklaring är vidare att det inte är tillräckligt att god man förordnas för personen i fråga eller att han på annat mindre ingripande sätt får hjälp med vården av sina angelägenheter. I 2 § stadgas att domstol får förklara att underårig skall förbli omyndig också efter uppnådd myndighetsålder om det beträffande honom föreligger sådant fall som avses i 1 §. För den som omyndigförklaras skall rätten utse en förmyndare (11 kap. 3 § FB).

Med omyndighetsförklaring följer vissa rättsverkningar. Sålunda gäller enligt 10 kap. 3 § att den omyndigförklarade i princip inte får råda över sin egendom eller åta sig förbindelser. Den som omyndigförklarats av domstol har ej heller rösträtt vid val till riksdagen (3 kap. 2 § regeringsformen) eller vid kommunalval (2 kap. 3 § kommunallagen). Också enligt andra författningar gäller vissa inskränkningar beträffande den som är omyndigförklarad.

Ansökan om omyndighetsförklaring får göras av den som ansökningen gäller, hans make och närmaste fränder, överförmyndaren samt, då fråga är om underårig, av förmyndaren. Rätten får inte förklara någon omyndig utan att läkarintyg angående hans sinnestillstånd har företetts. Intyget skall vara utfärdat av psykiater eller av annan som förklarats behörig av socialstyrelsen och vara avfattat enligt formulär som fastställts av styrelsen.

Regler om förordnande av *god man* finns i 18 kap. FB. Den gode mannen är legal ställföreträdare för en person, som dock inte förlorar sin egen rättsliga handlingsförmåga i och med godmanskapet. God man kan förordnas om bl. a. en förmyndare av olika orsaker inte kan utöva förmynderskapet eller förmyndaren och den omyndige i en angelägenhet har stridiga intressen. Vidare gäller enligt 3 § att domstol kan förordna god man för den som på grund av sjukdom, hämmad förståndsutveckling, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöver bistånd med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person.

Finner övermyndaren att god man bör förordnas för någon skall han enligt överförmyndarkungörelsen (1974:1074) anmäla detta till rätten. Av 42 § socialtjänstförordningen (1981:750) följer att en socialnämnd skall anmäla till överförmyndaren om den finner att någon behöver omyndigförklaras eller att god man bör förordnas för någon eller att någon inte längre bör vara omyndigförklarad. Motsvarande skyldighet åvilar en överläkare enligt 31 § 3 p. sjukvårdskungörelsen (1972:676).

God man enligt 18 kap. 3 § FB får inte förordnas om inte den hjälpbehövande har samtyckt till förordnandet. Samtycke behöver dock inte inhämtas om hans tillstånd medför hinder häremot eller särskilda skäl föreligger.

### Tidigare riksdagsbehandling

Under den allmänna motionstiden 1977 aktualiserades genom tre motioner frågan om en översyn av bestämmelserna om omyndighetsförklaring m. m.

Lagutskottet konstaterade i betänkande LU 1977/78:2 med tillfredsställelse att antalet omyndighetsförklaringar hade gått ned kraftigt efter den 1 januari 1976 och att syftet med reformen således uppnåtts. Någon översyn av bestämmelserna fann utskottet inte påkallad. Beträffande det närmare innehållet i utskottets yttrande hänvisas till betänkandet.

Med anledning av två motioner prövade lagutskottet *hösten 1981* i betänkande LU 1981/82:4 ånyo frågor om omyndighetsförklaring, utseende av god man m. m. Motionerna hade dessförinnan remissbehandlats av utskottet. Beträffande remissvarens innehåll hänvisas till utskottets betänkande.

Utskottet konstaterade för egen del att remissbehandlingen av motionerna hade visat att antalet omyndighetsförklaringar fortfarande låg på en låg nivå och att den enskildes hjälpbehov oftast hade kunnat tillgodoses på annat sätt, exempelvis genom att god man förordnats. Att det i allmänhet var tillräckligt med ett godmansförordnande kunde illustreras av det faktum att Stockholms överförmyndarnämnd sedan de nya bestämmelserna trätt i kraft endast i ett fall hade begärt att få en person omyndigförklarad vid Stockholms tingsrätt med motiveringen att godmanskapet inte fungerat.

Även om huvudsyftet med 1974 års reform uppnåtts och de nya reglerna i allmänhet syntes ha fungerat väl hade, framhöll utskottet, i olika sammanhang viss kritik framförts mot lagstiftningens innehåll. Vid remissbehandlingen av motionerna hade sålunda flera remissinstanser gjort gällande att reglerna om omyndighetsförklaring och om godmanskap i vissa hänseenden var oklara och inte gav de tillämpande myndigheterna tillräcklig vägledning. Så hade t. ex. ansetts vara fallet beträffande bestämmelserna om förordnande av god man i den situationen att det kunde föreligga risk för s. k. kolliderande rättshandlingar mellan huvudmannen och gode mannen. I någon mån belyses problemet av utgången i rättsfallet NJA 1981 s. 291, där skiljaktiga meningar yppades om möjligheterna att häva en omyndighetsförklaring och i stället förordna god man. Utskottet hänvisade vidare till att andra frågor med anknytning till förmynderskapslagstiftningen hade aktualiserats i justitiedepartementet med anledning av skrivelser från myndigheter och organisationer.

Mot bakgrund av det anförda ansåg utskottet att det kunde vara motiverat med en närmare utvärdering av bestämmelserna i FB om förmynderskap och godmanskap. Syftet med utvärderingen borde vara att kartlägga de problem som yppat sig i tillämpningen av bestämmelserna. Bl. a. borde undersökas i vad mån skyddet för sjuka eller handikappade personer kunde behöva förstärkas. Utskottet hemställde att riksdagen skulle som sin mening ge regeringen till känna vad utskottet med anledning av motionerna anfört om en utvärdering av reglerna om förmynderskap och god man.

Riksdagen biföll utskottets hemställan (rskr 1981/82:7).

### **Motionsmotivering**

I motionen hänvisas inledningsvis till att en överförmyndare påvisat vilken glädje det varit för tidigare omyndigförklarade personer att efter en myndighetsförklaring kunna återfå rätten att delta i allmänna val och att överförmyndaren ifrågasatt om det för framtiden över huvud taget blir erforderligt med omyndighetsförklaringar.

Enligt motionärerna visar sådana här uttalanden från personer som i sin dagliga verksamhet kommer i kontakt med de aktuella problemen att det finns skäl att se över förmynderskapsreglerna utifrån just dessa synpunkter. Vid en översyn bör övervägas om man kan tillskapa andra former för bistånd till tidigare omyndigförklarad eller om man möjligen kan förstärka godmansförordnandet. Ett annat alternativ som bör utredas är att behålla omyndighetsförklaring för den som är oförmögen att vårda sin egendom och därför behöver skydd men ge den omyndigförklarade rätt att delta i allmänna val.

Motionärerna hänvisar avslutningsvis till den av riksdagen begärda utvärderingen av reglerna om förmynderskap och godmanskap. I motiveringen till riksdagens hemställan framfördes dock inte de synpunkter som

tagits upp i motionen. Motionärerna anser att utvärderingen bör omfatta även dessa synpunkter.

### Utskottet

Reglerna i föräldrabalken (FB) om omyndighetsförklaring och om förordnande av god man fick i huvudsak sin nuvarande utformning vid en reform av förmynderskapsreglerna år 1974. Reformen innebar bl. a. att väsentliga inskränkningar gjordes i då gällande omyndighetsgrunder och att möjligheterna att förordna god man vidgades. De nya bestämmelserna trädde i kraft den 1 januari 1976.

Med anledning av två motioner uttalade lagutskottet hösten 1981 (LU 1981/82:4) att det kunde vara motiverat med en närmare utvärdering av bestämmelserna i FB om förmynderskap och godmanskap. Syftet med utvärderingen borde enligt utskottets mening vara att kartlägga de problem som yppat sig i tillämpningen av bestämmelserna. Bl. a. borde undersökas i vad mån skyddet för sjuka eller handikappade personer kunde behöva förstärkas. Vad utskottet anfört med anledning av motionerna gav riksdagen som sin mening regeringen till känna.

I motion 1981/82:523 anförs att från överförmyndarhåll påpekats vilken glädje tidigare omyndighetsförklarade känner över att åter få delta i allmänna val. Mot bakgrund härav bör enligt motionärerna övervägas om man kan tillskapa andra former för bistånd än omyndighetsförklaring, t. ex. en förstärkning av godmansinstitutet. Ett annat alternativ som bör övervägas är att bibehålla institutet omyndighetsförklaring för personer som är oförmögna att vårda sin egendom men att samtidigt införa en möjlighet för omyndigförklarade att i vissa fall få delta i allmänna val. Motionärerna yrkar att riksdagen skall hemställa att nu nämnda synpunkter beaktas vid den av riksdagen begärda utvärderingen av förmynderskapsreglerna.

Den begärda utvärderingen har ännu inte påbörjats. Enligt vad utskottet inhämtat pågår inom justitiedepartementet arbetet med att utforma direktiv för hur utvärderingen skall bedrivas. Med hänsyn till att utvärderingen skall syfta till en kartläggning av de olika problem som yppats i tillämpningen av förmynderskapsbestämmelserna utgår utskottet från att också de frågor som tagits upp i den nu aktuella motionen kommer att belysas. Någon åtgärd från riksdagens sida med anledning av motionen är således inte påkallad.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motion 1981/82:523.

Stockholm den 15 april 1982

På lagutskottets vägnar  
Lennart Andersson

*Närvarande:* Lennart Andersson (s), Stig Olsson (s), Elvy Nilsson (s), Joakim Ollén (m), Arne Andersson i Gamleby (s), Martin Olsson (c), Ingemar Konradsson (s), Olle Aulin (m), Owe Andréasson (s), Marianne Karlsson (c), Bengt Silfverstrand (s), Margot Håkansson (fp), Margareta Gard (m), Stina Andersson (c) och Erik Börjesson (fp).

